

KLASIKI O STARANJU IN SOŽITJU GENERACIJ

Jože Ramovš

Trstenjak o sožitju – knjiga *Med ljudmi*

POVZETEK

Članek prikazuje in analizira Trstenjakovo knjigo *Med ljudmi*, ki je izšla leta 1954 kot prva v njegovi najbolj uspeli zbirki devetih poljudnoznanstvenih knjig s področja psihosocialne higijene; doživela je tri slovenske ponatise v velikih nakladah in prevode v tri tuje jezike. Njen podnaslov je *Pet poglavij iz psihologije medčloveških odnosov* (starši in otroci, fant in dekle, mož in žena, mladi in stari, mi in sosede); med petdesetimi Trstenjakovimi knjigami se prav ta najbolj posveča medčloveškemu sožitju. Z analizo osebnih in družbenih okoliščin je bilo ugotovljeno, da so vzroki za nastanek te knjige Trstenjakova vključenost v močan intelektualni krog krščanskega socialnega in katoliškega mladinskega gibanja, pereče potrebe po tovrstni literaturi v družbenih razmerah povojne Slovenije in želja najstarejše slovenske knjižne založbe, Mohorjeve družbe, da izda serijo tovrstnih knjig. V osrednjem del članka je prikaza vsebina knjige in njena analiza. Avtor je izhajal iz celote tedanjih psihosocialnih znanstvenih spoznanj in da je s prikazi dobrih izkušenj v marsičem že nakazoval preseganje analitičnega prikazovanja negativnih pojavov v pozitivno psihologijo, katere začetnik je postal dvajset let pozneje. Ob nastanku knjige so še prevladovali tradicionalni modeli medčloveškega sožitja, ki pa so v razmerah povojne industrializacije že postajali neučinkoviti. Trstenjak je upošteval te spremembe in trajne vrednote medčloveškega sožitja, tako da so mnoga spoznanja v knjigi aktualna še danes, ko njegovo pionirsko delo na tem področju nadaljuje Inštitut Antona Trstenjaka z razvijanjem celostne antropohigijene in programov za učenje lepšega sožitja v današnjih razmerah.

Ključne besede: Anton Trstenjak, sožitje, medčloveški odnosi, psihohigijena, krščanski socialci, katoliško mladinsko gibanje

AVTOR: Dr. Jože Ramovš je socialni delavec in dr. antropologije. Zadnji dve desetletji dela predvsem na področju medgeneracijskega sožitja in gerontologije. V ospredju njegove znanstvene in akcijske pozornosti so zlasti: solidarno sožitje in komunikacija med mlado, srednjo in tretjo generacijo, osebna priprava na kakovostno staranje in družbena priprava na velik delež starega prebivalstva ter zasvojenosti in ogame. Na teh področjih oblikuje in uvaja nove programe, ki temeljijo na antropohigijeni – to je preventivni koncept vsakdanje samopomoči in solidarnosti, ki jo razvija na osnovi celostnega antropološkega pojmovanja človeka in metodike socialnega učenja v skupinah.

ABSTRACT

Trstenjak about coexistence – the book *Among people*

This article is an analysis of Trstenjak's book *Among people*, published in 1954. It was the first of nine popular science books on psycho-social hygiene that compose his most successful collection. This book underwent three Slovenian reprints in large editions and translations into three languages. Its subtitle is called *Five chapters from psychology of human relations* (parents and children, boyfriends and girlfriends, husband and wife, young and old people, and us and our neighbors). Among fifty Trstenjak's books, this is the one in which he devoted himself the most to the interpersonal coexistence.

The analysis of personal and social circumstances notes that the reasons for the emergence of aforementioned book are Trstenjak's strong involvement in the intellectual circles of Christian social and Catholic youth movement, the pressing need for this type of literature in post-war social situation of Slovenia and the desire of Slovenian oldest book publishers, Mohor company, to issue a series of such books. The central part of the article presents and analyses the content of the book, where it is shown that the author based on the sum of psychosocial scientific knowledge. With demonstrations of good experiences Trstenjak started to surpass the analytical display of negative phenomena into positive psychology. 20 years later he became the pioneer of positive psychology.

When the book was published traditional models of human relations were still predominating in the society. However, they were starting to become ineffective in industrial social situations. Considering that, many lessons in the book are still topical today, when Trstenjak's pioneering work of psycho-hygiene is continued by Institute Anton Trstenjak, that develops anthropo-hygiene of coexistence in today's climate.

Key words: Anton Trstenjak, coexistence, interpersonal relations, psycho-hygiene, Christian social movement, Catholic youth movement

AUTHOR: Dr. Jože Ramovš is an anthropologist and social worker. Since the last two decades he has been mainly working in the area of social gerontology. In the forefront of his scientific work are good intergenerational communication, personal preparation for quality ageing and social preparation for large share of old population, creation the new intergenerational programmes for quality ageing and good intergenerational relations. In these areas, he develops and introduces new programs based on anthropo-hygiene; this is the preventive concept of everyday self-help and solidarity, developed on the basis of an holistic anthropological conception of human and the methodology of social learning in groups.

1. TRSTENJAK – KRŠČANSKI SOCIALEC POSEŽE NA PODROČJE VSAKDANJEGA SOŽITJA

Anton Trstenjak (1906-1996) je bil eden od velikih slovenskih mislecev v 20. stoletju. Ob 15-letnici njegove smrti smo posegli po knjigi Med ljudmi, ki se med njegovimi skoraj 50 izvirnimi knjigami najbolj izrecno posveča medčloveškemu sožitju. Njen podnaslov je Pet poglavij iz psihologije medčloveških odnosov. Z njo je Trstenjak l. 1954 začel svojo najbolj uspešno zbirko devetih poljudnoznanstvenih knjig, ki so izhajale štirideset let v redni zbirki pri Mohorjevi družbi. Sam je te knjige rad imenoval psihologija življenjske modrosti. Njihov pomen je raziskal Vinko Potočnik, ki je ugotovil, da so izšle v okrog 750.000 izvodih (Potočnik 2007), kar je svojevrsten rekord ne samo za Slovenijo, ampak tudi za jezike z desetkrat več potencialnimi bralci. Te knjige so:

1. Med ljudmi – pet poglavij iz psihologije medčloveških odnosov (1954, ponatisi: 1980 in 1991 ter 1971 pri Mohorjevi družbi v Celovcu, italijanski prevod 1957, češki prevod 1968 in 1969 ter hrvaški prevod 1987 in 1994);
2. Pota do človeka – metode spoznavanja ljudi (1956, ponatisa 1980 in 1991, hrvaški prevod 1988);
3. Človek v ravnotežju ali nauk o značaju za vsakogar (1957, ponatisa 1981 in 1992, hrvaški prevod 1986 in 1993);
4. Človek v stiski – prispevki k psihologiji osebnega svetovanja (1960, ponatisa 1981 in 1992, hrvaški prevod 1986 in 1988);
5. Če bi še enkrat živel ali psihologija življenjske modrosti (1965, ponatisa 1986 in 1994, hrvaški prevod 1968 in 1990);
6. Hoja za človekom (1968, ponatisa 1984 in 1994, italijanski prevod 1975 in hrvaški prevod 1994),
7. Človek samemu sebi (1971, ponatisa 1984 in 1994, hrvaški prevod 1987),
8. Človek in sreča (1974, ponatisa 1986 in 1994, hrvaški prevod 1985) ter
9. Umrješ, da živiš (1993).

Med vsemi je knjiga Med ljudmi doživela največ izdaj in ponatisov. Vsebinsko je tesno povezana z knjigama, ki sta izšli v isti zbirki v naslednjih letih: Pota do človeka – metode spoznavanja ljudi (sebe in drugih) in Človek v ravnotežju ali nauk o značaju za vsakogar. To povezanost avtor pokaže v Sklepnih mislih knjige Med ljudmi (str. 169-170), ko v opombi pravi: »Pota do človeka ali načini, kako prepoznamo človeka, to bi torej bila nehote druga knjiga kot dosledno nadaljevanje te. In šele ko bomo mogli človeka in njegov pravi obraz dobro prepoznati, bomo razumeli tudi njegovo osebnost in značaj, kakršen je človek sam pri sebi, kar bi bila vsebina tretje knjige, ki naj bi bila dosledno nadaljevanje prvih dveh.« Te tri knjige in njihovo povezavo smo v reviji kratko prikazali že pred nekaj leti (Ramovš 2007).

Pred letom 1954 je Trstenjak napisal šest knjig. Vse so bile v širšem pomenu besede psihološke. Dve s področja psihologije barv (Trstenjak 1946, 1948), s katero se je eksperimentalno ukvarjal pri specializaciji v Milanu med vojno in nato v letih po njej, ko ni mogel delati na svojem priljubljenem filozofsko antropološkem področju. Psihologija dela (Trstenjak 1951)

je bila v povojnem obdobju prednostna družbena tema, ki jo Trstenjak pionirsko obdelal z vidika tedanje psihologije, Psihologija umetniškega ustvarjanja (Trstenjak 1953) pa je bila njegova priljubljena kulturološka in psihološka tema. V svetovnem merilu sta bili izvirni in odmevni doma in po svetu tudi prvi dve: versko pedagoška psihologija (Trstenjak 1941) in Pastoralna psihologija (Trstenjak 1945) – obe prvi v svetovnem merilu. Med vsemi navedenimi se z medčloveškim sožitjem največ ukvarjata ti dve, zlasti zadnja – seveda z vidika usposabljanja verskih pastoralnih delavcev za razumevanje različnih ljudi in čim boljše delo z njimi. Če ju primerjamo s knjigo Med ljudmi in naslednjimi iz te zbirke, vidimo dopolnjevanje: v prejšnjih je bil predmet razprave vsakdanje sožitje ljudi, v teh pa so ljudje v svojem vsakdanjem sožitju subjekt; ti so tudi naslovnik celotne vsebine.

Kje lahko iščemo vzgibe, da je Trstenjak leta 1954 s tako lahkoto in uspehom prešel od eksperimentalne psihologije in pionirske psihološke obravnave posameznih področij k pisanju o vsakdanjem sožitju ljudi z izrecnim psihohigienskim namenom, da pomaga bralcem kakovostno usmerjati življenje in sožitje?

Menim, da je glavnina odgovora na to vprašanje v njegovi krščansko socialni usmerjenosti, ki je oblikovala njegov osebni razvoj od gimnazijskih let. Vse življenje je z veseljem govoril o svoji mladostni družbi krščanskih socialcev in se družil s prijatelji iz te družbe, ki se je duhovno napajala predvsem iz katoliškega mladinskega gibanja. To družbo sestavljajo imena, ki so ponos Slovencev v 20. stoletju. Med njimi so Trstenjakov prleški rojak in mladostni prijatelj Edvard Kocbek (1904-1981), nadškof Jože Pogačnik (1902-1980), jezikoslovec Jakob Šolar (1896-1968), pesnika in kulturnika Anton Vodnik (1901-1956) in France Vodnik (1903-1986), pedagog Stanko Gogala (1901-1985), zdravnik Tomaž Furlan (1901-1960), športni pedagog Drago Ulaga (1906-2000), baletnika Pia Mlakar (2010-2000) in Pino Mlakar (1907-2006) itd. Krščanski socialci so bili duhovni dediči socialne misli ter inovativnega in učinkovitega socialnega dela Janeza Evangelista Kreka (1865-1917). Štajerci so bili neposredni učenci dr. Josipa Jeraja (1892-1964), ki je prenašal v Slovenijo usmerjenost katoliškega mladinskega gibanja iz njenega izvira – od Romana Guradinija (1885-1968), ki velja za enega najbolj izrazitih katoliških intelektualnih likov 20. st. Med navedenimi krščanskimi socialci jih več študiralo v Nemčiji ali Avstriji, zlasti v Innsbrucku (tudi Trstenjak in Pogačnik), kjer so se napajali z duhom katoliškega mladinskega gibanja, Pia Mlakar je bila po rodu Nemka. Značilnosti katoliškega mladinskega gibanja in krščanskih socialcev so bile personalistična miselna usmerjenost v človeka kot celovito osebo – od tod Trstenjakovo življenjsko geslo Za človeka gre –, težnja po pristnem doživljanju sebe, drugih ljudi in narave ter temu odgovarjajoča socialna aktivnost v družbi, celovit svetovni nazor z uravnoteženo pozornostjo na razumsko-akcijski in duhovno-kulturni pol življenja.

V luči teh duhovnih korenin je razumljivo, da je bil Trstenjak – tedaj se je bližal 50. letu svojega življenja –, na prelomnici, da svojo usmeritev v znanost in akademsko pedagoško delo s študenti uravnoteži z delom za dvig vsakdanjega sožitja množice povprečnih ljudi. Dodatni razlog, da je to storil s knjigo Med ljudmi in naslednjimi v tej zbirki, je bila verjetno tudi duhovna in kulturna suša povojnih let, ki so jo Finžgar, Trstenjak in drugi sodelavci Mohorjeve družbe jasno zaznavali in jo hoteli blažiti.

2. SOCIALNO OKOLJE OB NASTANKU KNJIGE »MED LJUDMI«

Trstenjak je napisal knjigo o sožitju *Med ljudmi* osem let po drugi svetovni vojni. Slovensko družbo je v tistem času označevalo nekaj značilnosti, na katere knjiga odgovarja.

V teku je bila povojna izgradnja porušenih hiš, tovarn, javnih stavb in komunikacijskih sredstev, ki se je dogajala v velikem javnem navdušenju. To dogajanje je spremljalo izseljevanje mladih iz vasi v mesta. Komunistična vojna in povojna revolucija kot nasilna preobrazba tradicionalne družbe v moderno industrijsko je puščala na robu družbe stotisoče Slovencev, ki so jim bili pobiti svojci ali odvzeto premoženje, ki so jim kot malim kmetom z »obvezno oddajo« sproti jemali pridelke in živino. V tistem delu prebivalstva, ki je bil na oblasti, je ostajala skrita krivda zaradi nasilja in množice njihovih nepokopanih žrtev. Po vojnem izpadu rojstev je bila velika rodnost, zaradi pobitih v srednji generaciji so večjo vlogo v družinah morali prevzemati tudi starejši ljudje.

Družba, javna vzgoja in državna prisila so poveličevali mladost, moč, delo in kolektiv, prezirali pa tradicijo, osebno pobudo in duhovne vrednote. Večina prebivalstva pred vojno je bila vzgojena v tradicionalni kulturi. Po vojni ni izhajalo skoraj nič literature za njihove potrebe, tudi na druge načine jih niso mogli zadovoljevati. Med njimi je vladala velika »duhovna suša«, kot so radi poimenovali to stanje, ki ni bilo značilno samo za tradicionalno vzgojene odrasle ljudi, ampak tudi za dovršen del razmišljajočih in človeško odprtih ljudi na vladajoči strani. K Trstenjaku so se že tista leta veliko zatekali ljudje v duševnih in socialnih stiskah in sicer vrhunski intelektualci in najbolj preprosti ljudje, katoličani in komunisti. Človeške stiske, potrebe po lepem sožitju, dostojanstveni osebni rasti ali po kakovostnem staranju so skupne vsem ljudem ne glede na starost, spol, vero ali politično usmerjenost, zato je prizadevanje za reševanje človeških stisk in zadovoljevanje osnovnih razvojnih potreb človeka dobro izhodišče za sodelovanje vseh ljudi. Trstenjaku je uspevalo v zanj zelo neugodnih razmerah ohranjati spoštovanje in dobro sodelovanje z vsemi, še posebej na ta način, da je reševal stiske ljudi, jim svetovalno pomagal pri osebni rasti in urejanju sožitja.

Kakšno je bilo povojno desetletje za samega Trstenjaka? Kot duhovnik in profesor na Teološki fakulteti je bil na strani zapostavljenih. Kot dekan je bil priča nasilni izločitvi svoje fakultete iz univerze; porinjena je bila v zasebnost, revščino in izpostavljena pritiskom tajne varnostne policije (UDBE). Pripovedoval je, da je nekoč eni od uslužbenk na fakulteti, ogorčen zaupal, da ga opazujejo, češ, menda pet ljudi za menoj »špicla«. Pogledala je okrog, če kdo sliši, stopila bliže k njemu in ga vprašala, če tudi njo šteje mednje. Začudeno je zanikal, češ, da bi ji potem gotovo ne rekel tega. Ona pa njemu: »*Odslej vedite, da jih ni pet, ampak šest. Toda jaz nikoli nič slabega ne poročam o vas!*« K temu bi lahko nizali dolgo vrsto družbenih težav Trstenjaka – vrhunskega intelektualca, ki je bil tedaj v najboljših letih: ni mogel priti do nove strokovne literature, ko je želel na svetovni kongres psihologije barv, kjer je bil v vrhu svetovne znanosti, enkrat ni dobil potnega lista, ob drugi taki priliki so ga poklicali in mu ga dali, češ pojdite, da bodo videli, da ne preganjamo duhovnikov, glejte pa, kako se boste obnašali, mi vse vidimo.

Prav tako pomembno je, da je Trstenjak prijateljeval in se družil z vrhunskimi slovenskimi kulturniki; poleg prej naštetih tudi s Finžgarjem, Steletom, Plečnikom (napisali so skupno

knjigo o vekotrajni arhitekturi) in neštetimi drugimi. Z njimi je zaznaval duhovno praznoto, narodne, bivanjske in vzgojne potrebe tedanjih Slovencev.

V takih razmerah je pisal leta 1954 *pet poglavij iz psihologije medčloveških odnosov*. Ko beremo knjigo *Med ljudmi*, marsikaj lažje razumemo, če nekoliko poznamo ne le duhovne korenine v Trstenjaku, iz katerih je šel v akcijo vzgojnega pisanja za pomoč pri vsakdanjem sožitju ljudi, ampak tudi družbeno ozračje, v katerem je pisal in so tedaj živeli ljudje.

3. VSEBINA KNJIGE

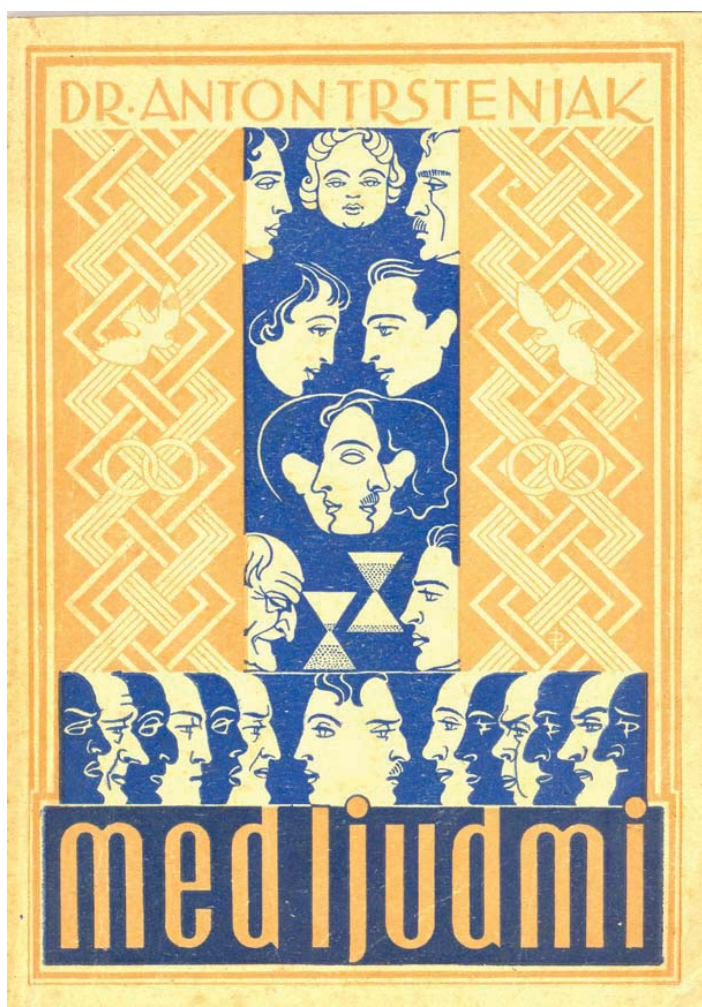
Mohorjeva družba, ki je najstarejša slovenska založba (od 1854), izdaja od začetka do danes vsako leto »za Miklavža« svojo »redno zbirko« štirih ali petih knjig, ki jih prejmejo vsi člani. Članov je bilo tudi do sto tisoč, knjige so po družinah brali glasno ob zimskih kmečkih delih, zato ta zbirka upravičeno velja za opismenjevalko slovenskega naroda; strokovno bi rekli, da so »mohorjevke« v našem narodu veliki uspeh ljudske biblioedukacije, to je družinskega ali skupinskega socialnega učenja z branjem (Ramovš 2007a, str. 40 sl.).

O povodu za pisanje knjige pravi Trstenjak v Uvodu (str. 5-8): *»Odbor Mohorjeve družbe me je prosil, naj bi napisal poljudno vzgojno knjigo za družine. Najprej nisem bil navdušen, ker sem se dobro zavedal, kako težko je pisati poljudno vzgojno knjigo ... Zato sem za delo prijel šele, ko sem prišel na misel, da bi ga napisal po načelih sodobne psihohigiene, po načelih duševnega zdravstva. Ker mi je bil obseg že vnaprej določen, sem sklenil s tega področja obravnavati samo vprašanja in težave, ki izvirajo iz medsebojnih odnosov med ljudmi. Ker pa tudi za celostno psihologijo medčloveških odnosov, ki bi obsegala vsaj tri take knjige, ni bilo prostora, sem vzel iz nje samo pet najvažnejših pogledov, med katere nedvomno sodijo odnosi med starši in otroki, med dekletom in fantom, med možem in ženo, med mladimi in starimi in končno med družino in njenimi sosedi.«*

V nadaljevanju uvoda pojasnjuje pojem psihohigiena, kjer pravi tudi: *»Zato nekateri povsem upravičeno pravijo, da je psihična higiena preventivna pedagogika.«* Poudarja, da *»psihohigiensko obravnavanje vzgojnih vprašanj lahko imenujemo najnovejšo, a tudi najuspešnejšo panogo na področju psihološke znanosti«*, in da so se *»vsa ta duševnozdravstvena prizadevanja razvila šele po drugi svetovni vojni, ki je ob strahotnem razdejanju sveta in ob milijonskih žrtvah človeških življenj poleg npravne okvare in izprijenosti ljudi imela nehote za posledico tudi strahotne živčne in duševne pretrese, tako da je v današnji človeški družbi velik odstotek ljudi, če že ne duševno bolan, pa vsaj bolesten, živčen, duševno razrvan, potr in razdvojen, brez prave volje do življenja ...«*

Preglejmo vsebino knjige po njenih »petih poglavjih« medčloveškega sožitja: 1. *Starši in otroci*, 2. *Fant in dekle*, 3. *Mož in žena*, 4. *Stari in mladi*, 5. *Mi in sosede*. Vsak od teh petih delov knjige je razčlenjen v poglavja in podnaslove.

Prva dva dela sta najobširnejša – obsegata po 40 in več strani, tretji in četrti sta za četrtno krajši, zadnji je najkrajši. Že struktura prostora, ki ga je Trstenjak odmeril posamezni vrsti sožitja, kaže, da so odnosi z otroki v družini odločilni za človeško sožitje, zato jim je treba posvečati največ pozornosti. Za lepo medčloveško sožitje v svetu naredimo daleč največ in na najlažji način, če znamo otrokom v družini spontano posredovati vzorce lepega

pogovora, ustreznega nebesednega vedenja in dobrih dejanj v sožitju. Nič manj pomembna ni priprava na zakonsko in družinsko sožitje, tako daljna od najzgodnejšega otroštva kot bližnja od zaljubljenosti naprej. Ta se izlije v morje vseživljenjskega učenja za lepo sožitje v zakonu in družini. Zato sodita francoska izkušnja priprave na zakon in družino ter iz tega izhajajoč model zakonskih in družinskih skupin med najpomembnejše socialne inovacije 20. stoletja. Za sožitje med ljudmi v sodobnih življenjskih razmerah, za preprečevanje socialne patologije (npr. alkoholizma) in za demografsko uravnovešeno rodnost sta prispevala več kot karkoli drugega.

Prvi del knjige *Med ljudmi*, torej poglavje *Starši in otroci*, ima štiri poglavja: *Otrok po starših*, »Vzoren otrok«, *Trmast otrok in Zapostavljen otrok*. V njem popisuje neločljivo dinamiko dednih vplivov zavestnega, zlasti pa nezavednega vzgojnega vplivanja staršev in okolja na razvoj otrokove osebnosti. Trstenjak pravi, da bo pri pisanju najprej obravnaval nezavedne »vplive, ker se otrok po starših ravna in vsrkava vase njihov vpliv kakor goba dež. Pri tem pa se niti starši niti otroci ne zavedajo, da je vse njihovo ravnanje funkcija ali učinek medčloveških duševnih odnosov.« (str. 9). »Večina lastnosti, dobrih in slabih, ki oblikujejo značaj, se otrok 'naleze' že zgodaj v domači hiši, v družini od staršev, pa tudi od drugih članov družine. Vzgojeslovci vse premalo upoštevajo to osnovno pravilo v psihologiji medčloveških odnosov. Pri razmerju staršev do otrok vse preveč pazijo na zavestne in načrtne vzgojne vplive, premalo pa upoštevajo lastnosti, ki se jih otrok kar mimogrede 'naleze'. Preveč mislimo na to, kaj

smo otroku povedali, kaj bi bili morali in kaj mu hočemo povedati, da bi 'dobro' nanj vplivali; premalo pa mislimo na to, kaj otrok vse vidi, kaj vse sliši, ne da bi mi na to posebej pazili.» (str. 11) Otroci, ki se v veliki meri nazavedno oblikujejo po nezavednem vedenju in ravnanju staršev, vse vidijo, vlečejo na ušesa, se po zgledu staršev prepirajo, kolnejo, ne pogledajo v oči, jim ležejo težke izkušnje na dušo, celo tako, da se pozneje ne marajo poročiti – kot se glasijo podnaslovi prvega poglavja.

Že od začetka knjige se torej kaže temeljna usmeritev tedanje psihologije in pedagogike: analiza senčnih strani in pasti. Pozornost na negativno doživljanje in vedenje je v psihologiji prevladovala vse do konca 20. stoletja, vendar pa je ta usmerjenost za vzgojo sorazmerno neučinkovita. Na vseh drugih področjih življenja so ljudje pozorni na dosežke, po njih povprašujejo in jih poskušajo uresničiti in ponavljati tudi sami; pomislimo npr. na kuhanje in peko: ko pri nekom nekaj zelo dobrega jedo, ga vprašajo za recept in to naredijo tudi sami. Misleci vseh kultur in starši so od nekdaj vedeli, da je navdušenje nad nečim, veselje do tega in radovednost daleč najboljše gonilo človekovega vedenja in vzgoje. Najsodobnejša spoznanja nevroznanosti v zadnjih letih to biološko pojasnjujejo z uvidi v strukturo in nevrokemično nagrajevalno delovanje možganov. Trstenjak je bil tedaj sorazmerno sveže usmerjen v eksperimentalno psihologijo (zlasti merjenje zaznavanja barv) – slabo desetletje pred pisanjem knjige *Med ljudmi* je v Milanu opravil to specializacijo; ta znanja so bila pri pisanju te knjige sorazmerno neuporabna. Na voljo je imel predvsem tedanja spoznanja psihološkega analiziranja negativnih psihosocialnih pojavov. Vendar pa je kot socialno in personalistično usmerjen mislec in pristen človek ohranil stvaren čut, zato je to poglavje končal z pozitivno vsebino, ki jo je naslovil *Oba starša ima rajši*. S tem se najavlja, kar se je zgodilo dve desetletji pozneje. Leta 1974 je namreč napisal knjigo *Človek in sreča*, ki pomeni začetek pozitivne psihologije pri nas, kot so ugotavljali leta 2006 na 5. kongresu psihologov Slovenije (Bajec 2006), posvečenem 100-letnici Trstenjakovega rojstva. Na svetu je pozitivna psihologija začela prevladovati šele dobri dve desetletji pozneje, na prelomu tisočletja.

Naslednja tri poglavja prvega dela nadaljujejo s pronicljivimi prikazi negativnih vzgojnih pojavov. Drugo razčlenjuje poškodbe navidezno »vzornega otroka« in vzornega učenca, kjer se pod fasado vzornosti, s katero se ponašajo starši ali učitelji, lahko skriva usmerjanje otroka v hudo osebnostno in socialno problematiko. Trstenjak je te pojave obdelal v podnaslovih: *Ljubosumen na svojo sestro, Ljubljenček svoje matere, Vse je hotel bolje vedeti, Hotel je biti popoln, Ko bi ne bil zbolel, Posteljo je močil, Iz vzornega otroka otrok bolečin*. Med drugim ugotavlja: »Posledica vzornega otroka je nehote ta, da se otroci družabno ločijo v dve polovici in da je živo nasprotje 'vzornega' otroka 'zgubljen' otrok. Zgubljen otrok v družini je večkrat samo nesrečen vzgojni sad malikovanja z vzornim otrokom. Tako dobi družina zaradi iste vzgojne napake dva hudo skrvarjena otroka: vzornega in zgubljenega, oba pa gresta na stroške družbe, ki ju mora prenašati.« (str. 26) Zaključni z mislijo: »Vsi ti primeri jasno kažejo, da je vzoren otrok sad nečimrnosti staršev.« (str. 32)

V četrtem poglavju, *Trmasti otrok*, prikaže v podnaslovih štiri oblike trme: *odprto trmo, strahopeten umik, predrzen umik in zakrknjeno trmo*. Poudarjeno prikaže razvojno trmo majhnega otroka in pubertetnika, ki je izraz zdrave rasti k samostojnosti, in napotke za smiselno ravnanje staršev, da otroka spričo njegove trme osebnostno ne lomijo niti ga ne razvajajo s popuščanjem. Pravi npr.: »Odrasli bi morali biti v svojih zahtevah pred otrokom

samo kot nepristranski zastopniki od otroka neodvisne in zakonito veljavne resničnosti. Otrok mora čutiti, da volja odraslih ni zanikanje in omalovaževanje njegove volje in njegovega jaza, temveč samo nujno potrebno priznavanje resničnosti, ko so ji tudi odrasli podrejeni.« (str. 34).

V času, ko je Trstenjak pisal knjigo *Med ljudmi*, je v psihologiji močno rasel vpliv Freudove in Adlerjeve psihoterapevske analize, ki razlaga psihosocialno patologijo ljudi predvsem kot posledico v podzavest potisnjenih travmatičnih doživetij v zgodnjem otroštvu. Ta vpliv se čuti v celotni knjigi *Med ljudmi* in sicer najbolj v zadnjem poglavju prvega dela, ki ima naslov *Zapostavljen otrok* in je razčlenjen v podnaslove *Edipova zgodba*, *Dvojna mera*, *Ni sam kriv*. Iz tedaj svežih psiholoških spoznanj Trstenjak izlušči trdna vzgojna spoznanja o zdravem materinem odnosu do sinov in očetov do hčera, o enakovrednem doživljanju vseh otrok in o poštenem, čutečem, toda resnem vzgojnem odnosu družine do kakorkoli prizadetih otrok. O tem navaja pretresljivo izkušnjo in vzgojno spoznanje, ki mu ga je pripovedovala neka mati: »Rodil se nam je otrok z zakrnelo levo roko. Na veliki dlani je imel pravilno razvit palec, druge prste pa le po dva centimetra dolge. Z otrokom smo hodili od zdravnika do zdravnika, iskali sveta in pomoči, a vse zaman. Deček se je lepo razvijal in bil silno živahen. Ob nedeljah, ko smo šli na skupen sprehod ali kam na obisk, smo ga navadno pustili doma, češ kaj bi ga ljudje gledali in na njegovi roki oči pasli. To je fantka zelo žalostilo, kajti kakor vsak otrok je tudi on nadvse rad kam šel. Spočetka mi je bilo hudo, ker smo ga nekako izključili je bil zaradi napake prikrajšan za marsikatero lepo urico. A vsi razen njega smo se navadili na to. Nama z možem in otrokom se je zdelo že samo po sebi umevno, da gremo sami. Nekoč pa smo bili povabljeni k sorodnikom. Vsi smo se odpravili na pot in otroci so se zelo veselili. Tudi pohabljeni se je začel preoblačiti. Mlajša sestra pa mu je rekla: 'Tonček, ti boš doma, ker nimaš lepe roke!' Seveda se je razjokal in prosil, naj ga vzamemo s seboj. Dopovedovala sem mu, da ne bi rada, da bi sorodniki videli njegovo roko, da bi o tem govorili in podobno. Šli smo brez njega. Ko smo bili že daleč, zaslišimo sopihanje. Ozremo se in zagledamo Tončka z obvezano roko. Z zdravo roko je prosil, naj ga vzamemo s seboj. Takrat sem se šele zavedela, kako krivična sem bila otroku. Če mu je bila narava krivična, bi mu ne bila smela biti še jaz. Od tistega dne smo ga vedno jemali s seboj.« (str. 46)

Ta in druge življenjske zgodbe, ki so posejane skozi vso knjigo, kažejo, da je Trstenjak v tej in drugih poljudnoznanstvenih knjigah odličen zastopnik bibioedukacijske metode socialnega učenja, ki smo jo omenili že prej. Branje življenjskih zgodb, v katerih je uresničena pomembna zakonitost, je zelo dobro orodje pri socialnem učenju za osebnostno zorenje in medčloveško sožitje.

Drugi del knjige z naslovom *Fant in dekle*, obdela drugo največjo priložnost v življenju človeka, da oblikuje svojo osebnost in sožitje (tretja so običajno šele hude stiske, ki ga potolčejo na tla, da je spet učljiv kot otrok, zadnja pa je starost s čedalje večjo onemoglostjo in bližajočim se koncem življenja). Trstenjak z vidika praktične psihohigijene v posameznih poglavjih obdela celotni osebnostni razvoj od pubertete do konca mladostništva, od osnovnošolske zaljubljenosti do zrele ljubezni, ki se bo lahko razvijala v zakonu vse življenje in nosila največje vrednote: nadaljevanje življenja in posredovanje kulture. Naslovi poglavij so: 1. *Drugo rojstvo*, 2. *Prvo prijateljstvo*, 3. *Edinstveno prijateljstvo*, 4. *Radovednost življenja*, 5. *Dvojnost življenja*, 6. *Neresnost življenja*, 7. *Harmonija življenja*, 8. *Z odprtimi očmi* (to poglavje ima podnaslove *Lepota ni vse*, *Okus se spreminja*, *Oglej si mater in očeta*, *Človek živi*

tudi od kruha), zadnje poglavje pa govori o tem, da *Ni vsak za dvovprego*, in v podnaslovih prikaže ljudi *Brez nagnjenja*, *Posebneže*, *Poklicane v samsko življenje in Ljubosumneže*.

Ta del knjige in naslednji z naslovom *Mož in žena* obdelata tisto področje sožitja, ki je ključ za izboljšanje kakovosti sožitja med ljudmi. Očitno je, da je odločilna komponenta pri dviganju kakovosti življenja izboljševanje kakovosti sožitja med državami, med narodi, med verskimi skupnostmi, med strankami, med krajani, med sosedi in med sodelavci. Pot do tega je dviganje kakovosti sožitja v družini: med staršema kot zakoncema, med starši in otroki, med starši in starimi starši, med starimi starši in vnuki. Odločilni ključ do izboljšanja sožitja v družini pa je dvig kakovosti sožitja med staršema. Odnos med staršema kot moško-ženskim parom je največja priložnost in motivacijska energija, da človeštvo, ki je doseglo relativno udobje v materialnem razvoju in pri skrbi za telesno zdravje, doseže podoben razvoj tudi v medčloveškem sožitju in v osebni rasti, ki je s sožitjem neločljivo povezana. Vse kaže, da to ni le edina pot do večje sreče in zadovoljstva ljudi ter do miru in nenasilja na svetu, ampak tudi edini ključ do rešitve današnjih demografskih problemov, to je, da ob tako drastičnem staranju prebivalstva zagotovimo možnost kakovostnega in dostojanstvenega človeškega staranja in krepitev medgeneracijske solidarnosti. Preden nanizamo nekaj značilnosti in citatov iz teh dveh delov knjige, preletimo vsebino tretjega dela in njegovih poglavij: 1. *Dokler gorita, se zvarita*, 2. *Moč navade*, 3. *Zakon sta »sklenila«*, 4. *Kakor si postelješ*, 5. *Vse sem mu povedala*, 6. *Ženina govorica*, 7. *Skvarjen zajtrk*, 8. *Vedno si nekaj išče*, 9. *Zoprna je postala*, 10. *Visoka napetost*, 11. *On pije*, 12. *Žena ga razume*, 13. *On zna*.

Trstenjak resno upošteva razlike med ženskimi in moškimi. Razlike med moško in žensko naravo so odločilne v srednjih letih življenja, v otroštvu nimajo posebnega vpliva, v starosti pa spet stopajo bolj v ozadje. Beseda spol ima isti koren kot polovica – moški in ženska sta ne samo glede razmnoževanja, ampak tudi v doživljanju, govorjenju in ravnanju v marsičem vsak samo polovičen človek. Polovici sta nesimetrično različni (model jing-jang), zato je njuno sestavljanje zahtevno. Da je pravilno in lepo, moramo obe polovici poznati in vseživljenjsko delati na njunem komplementarnem dopolnjevanju. Razlike med spoloma so naravna biološka resničnost. To dejstvo je danes zamegljeno v modni »uniseks« kulturi. Jasno je, da nihče ni biološko in doživljajsko *zgolj moški* ali *zgolj ženska*, vendar pa je sprejemanje in oblikovanje svojega biološkega spola odločilnega pomena za lastni osebni razvoj in za razvoj družbe. Zgodovina vseh kultur, od naše evropske, ki temelji na judovski, grški in rimski, preko ameriških indijanskih, afriških, avstralskih domorodskih do bogato razvitih azijskih resno upošteva spolne razlike in oblikuje vedno nove vzorce za razvoj vsakega od spolov in za njuno sožitje. Pri tem so kulture zahajale tudi v hude zmote, zlasti v patriarhalno nadvlado moških nad ženskami. Danes poznamo tudi drugo skrajnost v tistem delu feminizma, ki je negativno usmerjen do komplementarnosti obeh spolov. Današnja vzgojna zmota je, da ne posreduje spoznanj o posebnostih ženskega ali moškega doživljanja in vedenja, s čimer škodi razvoju posameznikov in celotne družbe. Trstenjak gradi celotno psihohigieno partnerskega odnosa med fantom in dekletom ter med možem in ženo na poznavanju teh razlik, na njihovem sprejemanju, upoštevanju in razvijanju, zlasti pa na njihovem čim bolj spontanem in obojestransko osrečujočem uresničevanju v vsakdanjem sožitju. Kdor si prizadeva za stabilen in trajen partnerski odnos, mu bo Trstenjakovo pisanje o tem dobrodošla pobuda za lastno snovanje stališč in prizadevanj pri razvoju svoje ženskosti ali moškosti v sožitju in

pri spolni vzgoji otrok. Sprejemanje, razvijanje in spoštovanje spolnih razlik – podobno kot starostnih ali kulturnih – ter iskanje plodnega komplementarnega dopolnjevanja med njimi sodi v nabor osnovnih človeških in socialnih vrednot človeštva, ki so temelj osebnostnega razvoja in sožitja med ljudmi. V današnjem globalizirajočem se svetu se trudijo za razjasnitev in uveljavitev teh osnovnih vrednot človeštva mnogi prodorni misleci, tako v svetovnem okviru OZN (Küng 2008) kakor tudi slovenskem merilu (Hribar 2010).

Trstenjak vso knjigo *Med ljudmi* samoumevno utemeljuje na človekovi socialni naravi, ki se kaže v soodvisnosti med ljudmi: spolni, starostni, razvojni, delovni, razvedrilni in številnih drugih. Medsebojna odvisnost ljudi je glavna naravna motivacija za zahtevno vseživljenjsko delo pri oblikovanju sožitja in sodelovanja. Podobno kot sprejemanje spolnih razlik in njihovo dopolnjevanje je danes v naši kulturi moteno tudi sprejemanje odvisnosti in soodvisnosti. Zavedanje in sprejemanje soodvisnosti ovira skrajna individualizacija. Zavest o vrednosti in pomenu enkratnega in edinstvenega posameznika je eden od velikih kulturnih dosežkov sedanje evropske kulture. Problemi nastajajo, ko ta zavest ni v ravnotežju z zavestjo o soodvisnosti in o vrednosti povezovanja med ljudmi. Ta vrzel v zavesti naše današnje kulture izhaja iz tega, da prevladuje zavest o svobodi nad zavestjo o odgovornosti; neločljivo povezanost svobode in odgovornosti za zdrav psihosocialni razvoj je preučeval zlasti Viktor Frankl (2005). Hude vzgojne posledice nerazvite zavesti o soodvisnosti ljudi in povezanosti svobode z odgovornostjo se kažejo v razvajenosti, ki je *rak sodobne vzgoje* (Žorž 2002).

Še tretja ovira otežuje komplementarno sožitje med ljudmi: zaostanek v razvoju vzorcev za sožitje, komuniciranje in sodelovanje med ljudmi. V današnjem načinu življenja so tradicionalni vzorci za sožitje in komuniciranje postali neuporabni; nove pa oblikujeta znanost in vsakdanja praksa z velikim zaostankom za potrebami. O tem bomo spregovorili več v sklepnem delu tega članka.

Skratka, Trstenjak je spoznanja o medčloveških odnosih, zlasti partnerskih, gradil na spoznanjih diferencialne psihologije o spolnih, značajskih, starostnih in drugih razlikah. V drugem in tretjem delu knjige, ki govorita o sožitju med fantom in dekletom ter med možem in ženo, je to posebej vidno. Vseskozi izhaja iz stališča, da so vse te razlike kompatibilne, celo komplementarne, torej, da nas razlike bogatijo, vendar pa je za skladno dopolnjevanje potrebno poznavanje razlik ter zavestno in trajno prizadevanje.

Ena od razlik, o kateri govori Trstenjak, je temeljna značajska usmerjenost ljudi vase ali v druge, kar se pretežno ujema s pojmi simetrične skladnosti in komplementarnega dopolnjevanja. Preden glede tega govori o tipih, ki se ujemajo ali ne, pravi:

»Glede na vzore, ki jih imajo ljudje o harmoniji in složnosti v sožitju moža in žene v skupnem življenju, bi mogli ločiti ljudi v dve polovici.

Prvi so taki, da iščejo v drugem tako rekoč sami sebe. Ugaja jim samo tisti, ki na njem najdejo lastnosti, kakor jih imajo sami. Vse, kar je njim samim podobno, kar sami imajo, kakršni sami so ali vsaj mislijo, da so, to jim je tudi na drugem simpatično, privlačno, prikupno in ljubezni vredno. ...

Druga polovica ljudi pa je taka, da ji na drugem človeku ugaja predvsem to, česar sama nima. Taki v drugem ne iščejo sami sebe, temveč samo dopolnilo sebe, iščejo tisto, česar sami nimajo, kar na sebi pogrešajo. To so ljudje, ki zlasti napak in slabosti, kakršne imajo sami, ne prenesejo na drugem ...« (str. 71-72).

Stvaren je tudi pri pisanju o neločljivi komplementarnosti med materialno varnostjo in ljubeznijo: »Najlepša ljubezen se lahko v revščini in pomanjkanju razbije. Na to mnogi premalo pomislijo. Človek ne živi samo od ljubezni, temveč tudi od kruha. Tako bi zaklical mlademu človeku, ki še ni dovolj odprl oči. Starejšim, v življenju izkušenim se zdi celo premalo: 'Tudi od kruha.' Ti bi rekli: 'Samo od kruha.' In vendar tudi to ni res. Starejši, ki jih je ljubezen že minila, ki so mladostne vzore že davno pokopali, ki so v boju za življenje postali pusti in dolgočasni, ki so na vso okolico grenki, vidijo glavno vsebino življenja v boju za kruh. Biti pa mora oboje: ljubezen in kruh.« (str. 82)

O tem, kako pomembno je, da se partnerja povežeta v začetku svojega sožitja tako na globoki doživljajski ravni kakor v vsakdanjih navadah, pravi: »Prvi tedni zakonske ljubezni in zakonske skupnosti so podlaga zdravemu razvoju v odnosih med možem ženo. Kjer prvi tedni mladih zakoncev ne zvarijo v enoto, tam se to pozna vse življenje in utegne postati celo usodno. ... Zakonsko življenje je kakor poročni prstan, ki ga zlatar naredi tako, da zlato paličico upogne in zvari. Zvari jo pa lahko le, dokler je vroča. Ko se ohladi, jo more kvečjemu priključiti, stisniti – s silo, s kleščami, a razpoka se bo še vedno poznala. Potrebno gorkoto in ogenj ljubezni, v katerem se prej dve različni smeri zvarita v en sam življenjski krog, v celoto, tako da ni med njima nobene razlike, nobene razdalje in razpoke, da nevidno prehajata drug v drugega, dajejo samo prvi časi zakonske ljubezni. Takrat naj se tudi vsakdanje življenje in navade zvarijo v enoto in harmonijo. V dobi prve zakonske ljubezni se polagajo temelji skupnim navadam, ki brez njih niti najlepša in najzvestejša ljubezen, ki nikoli ne mine, ne more prebiti (str. 94- 96)

Za področje medgeneracijskega sožitja se zdi, da je najpomembnejši četrti del knjige *Stari in mladi*. Vendar pa tudi tukaj velja Napoleonov nauk, ki naj bi ga bil dal v izgnanstvu na Otoku svete Helene gospodični, ki se je pripravljala za zakon in ga Trstenjak citira: »Vzgoja otroka se prične sto let pred rojstvom!« (str. 70) Ključ za lepše medgeneracijsko sožitje in za krepitev medgeneracijske solidarnosti je zgled sožitja med staršema. Tega otroci spontano prevzemajo od rojstva naprej in je osnova medgeneracijskega komuniciranja vse življenje. Vse poznejše delo na medgeneracijskih odnosih je nadgradnja ali popravljanje izkušenj iz otroštva.

V tem delu knjige Trstenjak naprej osvetli pojav starosti (*Starost in njeni glasniki*).

V drugem poglavju razčleni tipologijo starih ljudi v podnaslovih: *Rojeni starci, Večni mladeniči, Poveličana starost, Odmaknjena starost in Važna starost*.

Sledi tretje poglavje *Starost in družba* s podnaslovi: *Izgublja vrstnike* – v njem opisuje osamljenost in njeno premagovanje; *Izgublja oblast*, kjer je med drugim opozorilo, kako težko star človek prenese selitev; na straneh s podnaslovom *Izgublja ljubezen* pravi tudi: »Bridkost izgube 'življenja', oblasti in ljubezni omilijo vnučki.« (str. 141)

Četrto poglavje govori o *starosti in njeni preteklosti*. Tu obdela psihosocialne in bivanjske značilnosti v podnaslovih: *Spomini na mlada leta, Očitki vesti, Motnje spomina* (opozarja na pombemo razliko med /dolgo/trajnim spominom in sprotno zapomnljivostjo ali pomnežem), *Okostenelost mišljenja* – tu je med vrsticami hudo kritičen do razumarskega znanja, ki pomeni ob zanemarjanju trajnejših in bolj mehkih vidikov doživljanja pusto staranje; citira filozofa Karla Jaspersa: »Kakor je potrebna rastlinskimi stebli odrevenelost, ki jim daje trdnost, tako daje razumnost trdnost življenju; toda kakor odrevenelost stebelcu

končno vzame življenje in ga napravi za golo orodje, tako tudi razumnost teži za tem, da dušo odreveni.« (str. 148)

Kako pomembna so drobna spoznanja, ki jih Trstenjak mimogrede trosi tudi v tem delu knjige, razumemo šele danes, ko se naglo razvijajo nova spoznanja. V povezavi z metodami za delo z ljudmi, ki so zaradi demence izgubili spomin (validacija) je tak npr. stavek: »Spomin jim obuja glasba, petje, a tudi 'nižji čuti', zlasti vonj, kar je zelo čudno, a zato nič manj resnično, tako da Schopenhauer pravi: 'Vonj je čut spomina.'« (str. 142)

Peti in zadnji del knjige *Mi in sosedje*, je najkrajši. Obdela pet vrst patologije v sosedskih odnosih: v mišljenju, govorjenju, dejanjih, brezbriznost do drugih in zaprtost v svoj lastni mali krog; Trstenjak govori o petih »skrajnostih, ki rušijo življenjsko ravnotežje, z njim pa slogo in srečo« (str. 154) Prvo poglavje govori torej o predsodkih in stereotipih o drugih (»Niso naši«). Drugo ima naslov *Pometajo pred tujim pragom* in se ukvarja z razdiralno ostrino besed in jezika v sožitju: »Dobri jeziki sosede družijo, slabi jih razdvajajo« (str. 157). Tretje, *S to hišo mi nič nimamo*, razčlenjuje trdovratna sovraštva med sosedi in poti iz njih. Četrto ima v naslovu značilno bolno racionalizacijo brezbriznosti do drugih: *Nas niso prosili*; v njem pa razčleni tudi drugo skrajnost – vsiljivo pomoč drugim in patološke nagibe zanjo. V zadnjem poglavju pod naslovom *Mi ne gremo nikamor* obdela Trstenjak različne tipe obiskovanja. Ta del knjige zaključí z opozorilom na edinstvenost vsake družine in enkratnost sleherne situacije – vodilom, ki ga je pri iskanju smiselnega doživljanja in ravnanja raziskoval že omenjeni Viktor Frankl, Trstenjakov vzornik med psihologi: »Vsakdo ima svoje lastno življenje, ki ga živi samo on in še on le enkrat; prav tako ima vsaka družina svoje življenje in zato čisto svoje odnose do sosedov, ki jih drugi ne morejo povsem posnemati; zato je tudi za vsako družino kakor za vsakega posameznika srednja, zlata mera družabnosti glede sosedov različna; najti in pretehtati jo mora vsakdo sam.« (str. 168)

V *Sklepni misli* povzame knjigo takole:

»Kljub različnosti pa bi mogli vsa nešteta vprašanja psihologije medčloveških odnosov strniti v en sam stavek: Kako naj sredi ljudi živimo z ljudmi, da si ne bomo med seboj napoti? Odgovor na to vse obsegajoče vprašanje nas na podlagi dosedanjihkušenj, pogledov in ugotovitev postavlja pred dve osnovni medčloveški zahtevi:

1. Ljudje naj bi razumeli posebnosti in navade, pravice in dolžnosti, nazore in želje svojega bližnjega.

2. Vsak član družine in družbe sploh naj bi bil voljan priznati, sprejeti nase in upoštevati obveznosti, ki jih ima do okolice (otrok do staršev, mož do žene, mladi do starih in obratno).« (str. 169)

Knjigo končuje z ugotovitvijo, da bi »morala vsestranska psihologija medčloveških odnosov imeti še najrazličnejše naslove: Človek in čakalnica; Pred službenim okencem; Pri zdravniku; V trgovini; V javnem lokalu, Na vlaku itd.« (str. 171)

Knjiga *Med ljudmi* je tako sistematično obdelala osnovna poglavja medčloveškega sožitja, da je v marsičem ohranila aktualnost. Po več kot pol stoletja bi ji lahko dodali kvečjemu dve novi poglavji o pomembnih področjih današnjega sožitja: o sožitju s prijatelji ter o sožitju in sodelovanju s sodelavci v službi. Prvo od njiju ima danes zelo pomembno mesto v življenju ljudi zaradi velikega poudarka na osebnem odločanju o tem, s kom se bo človek povezoval, drugo zaradi zaposlenosti večine srednje generacije, ki ob delavnikih preživi večino dneva

v službi. O poslovnem sodelovanju in komuniciranju izhaja nešteto knjig, osebni odnosi v službi pa so ostali ob strani zanimanja. Izkušnje kažejo, da ljudje zanje niso usposobljeni, zato neredko zdrsnejo v osebno intimnost, ko sodelavsko razmerje izpodrine družinski odnos, ali v drugo skrajnost, ko se službeno sodelovanje zaostri v osebno nasprotovanje in sovražnost. Pred tema dvema nevarnostma svari slovenski pregovor: »Služba je služba, družba je družba.« Menim, da je v sodobnem življenju prava umetnost gojiti lepo delovno tovarišijo, ki pomaga, da človek v službi ne postane zagrenjen delovni stroj niti mu služba ni nadomestek za slabo razvito osebno življenje ter družinsko in prijateljsko sožitje.

Ob koncu prikaza knjige *Med ljudmi* je treba reči tudi, da Trstenjak podaja tedanja psihološka in socialna spoznanja o sožitju v živahnem in razumljivem poljudnoznanstvenem slogu ob navajanju številnih uspešnih in neuspešnih primerov iz prakse in literature. Odlikuje jo klena in razumljiva slovenščina, ki jo je Trstenjaku pilil njegov prijatelj, znani slavist in jezikoslovec Jakob Šolar, prvo izdajo pa je krasila lepa zunanja oprema arhitekta Ivana Pengova. Trstenjak je pripovedoval, da je sprva imel dolg zapleten naslov te knjige. Šolar mu šaljivo rekel, da razume vso vsebino, naslova pa ne. Svetoval mu je kratek in jasen naslov »*Med ljudmi*«, ki je Trstenjaku postal vzorec za naslove več njegovih naslednjih knjig. Naslov sam in to, da je Trstenjak navdušeno pripovedoval o Šolarjevi pomoči, kaže, da je hvaležno in z veseljem sprejemal nasvete. Učenje od drugih ljudi, ki ga spremlja nekaj očitnega navdušenja in hvaležnosti, je ena od lastnosti, ki so pogoj za lepo sožitje z ljudmi in za uspešno življenje. Današnja evropska miselnost je tako usmerjena v individualistično izvirnost, da je ta lastnost ogrožena tako med družinskimi člani kakor med družboslovnimi strokovnjaki.

4. TRADICIONALNO IN DANAŠNJE SOŽITJE

Trstenjakova knjiga *Med ljudmi* je naš prvi priročnik za vzgojo in samovzgojo v medčloveškem sožitju. Nastal je pred skoraj šestdesetimi leti v razmerah tradicionalne družine in soseske. Te razmere so se po drugi svetovni vojni pri nas naglo spreminjale v moderno industrijsko družbo, ljudje so se veliko selili iz podeželja v mesta. Trstenjak je te družbene spremembe opazil in upošteval. V začetku pisanja o sožitju med možem in ženo je izpostavil dve bistveni; pravi:

»Prvič: некоč so imeli besedo samo maloštevilni izvoljenci, ki so lahko dali duška svojim osebnim željam in potrebi po užitkih; o njih tudi stara zgodovina ne molči. Vsa množica milijonov neznanih, neimenovanih človeških src pa je šla skozi življenje, ne da bi jo bil kdo vprašal, kako se počuti, kaj si želi in česa v zakonu ali izven zakona pogreša. Danes je svet že toliko napredoval, da bolj ali manj vsakdo soodloča pri svojem življenju, zlasti kadar gre za vprašanje njegove osebne sreče v zakonu.

Drugič: upoštevati moramo, da se je udobnost življenja v zadnjih desetletjih neverjetno dvignila. Kljub pomanjkanju in gospodarskim krizam moramo priznati, da ima današnji človek povprečno več zunanjsega udobja kot pa v prejšnjih stoletjih kralji in cesarji. Pomislimo samo na elektriko, na potovanje z železnico, na avtomobilski in poštni promet, ko so prej morali jezdit ali se s konji voziti cele tedne in mesece ob raznih vremenskih prilikah in neprilikah; na

zdravstvene naprave, zdravila, varstvo pred boleznimi, na starostno zavarovanje itd. Vzporedno z družbenim in tehničnim napredkom pa se je čisto naravno dvignila tudi osebna zavest in z njo tudi osebne potrebe.« (str. 92-93).

Ob knjigi *Med ljudmi* se človek sprašuje o primerjavi tradicionalnega usposabljanja za sožitje in sodelovanje z današnjim. V knjigi so opisani številni primeri, zlasti pri odnosih med možem in ženo, kjer je sožitje potekalo očitno še povsem po tirnicah tradicionalne, še več, patriarhalne družbe. Mnogi od njih kažejo pristno srečnost obeh zakoncev, še več primerov in analiz navaja Trstenjak o ponesrečenem in nesrečnem sožitju. V razmerah z malo osebne svobode v oblikovanju sožitja, z malo znanja o njem v slabih materialnih pogojih zanj so torej v tradicionalni družbi nekateri ljudje oblikovali uspešno sožitje z drugimi, drugi neuspešno. Tako je tudi danes v moderni in postmoderni družbi. Ne vemo, ali je delež srečnih in v svojem osnovnem poslanstvu uspešnih družin danes večji ali manjši kot v tradicionalni družbi, gotovo pa tudi danes nekateri uspejo oblikovati posrečeno in srečno sožitje, drugi pa ne. Eden od bistvenih premikov se zadnja leta kaže v iskanju znanja o sožitju: zakonitosti o njem smo začeli iskati bolj iz uspešnih primerov (Covey 1997).

Potreba po kakovostnem sožitju, to je uspešnem komuniciranju in uspešnih življenjskih vlogah v socialnem okolju, je temeljna človeška potreba. Medčloveško sožitje je del zdravja, kot ga opredeljuje Svetovna zdravstvena organizacija že v svoji ustavi 1946 (WHO 2005); sožitje je bistvo socialnega zdravja, ki je neločljivo povezano z duševnim in telesnim zdravjem (Ramovš 2008), tesno je povezano z doživljanjem sreče in smislom življenja (Starc 2011).

V dobrega pol stoletja od nastanka knjige *Med ljudmi* so se zelo povečale tri temeljne človeške vrednote: znanje, materialna blaginja in osebna svoboda. Svoboda je uresničena pri izbiranju in prekinjanju družinskega sožitja, veliko manj pa je udeležena pri oblikovanju sožitja. Spolna revolucija, težnja po uživanju brez velike cene ter konstruktivistično gledanje na stvarnost so pri družinskem sožitju v neredkih primerih povečali eksperimentiranje s sabo, z drugim in s potomstvom. Znanstvena spoznanja o vzgoji otrok in srečnosti odraslih govorijo enoumno v prid stabilnemu starševskemu odnosu in ljubezni, mnoge sodobne družine pa tega ne morejo uresničiti kljub izobrazbi, svobodi odločanja in materialnim pogojem. To troje prvič v zgodovini daje dobro osnovo, da bi lepo sožitje v družini, službi, osebni in širši družbi dosegla večina ljudi. Sposobnosti ljudi za sožitje so v osnovi iste kot nekoč, količinsko so se z znanjem in z drugimi zmožnostmi povečale. Tudi potrebe ljudi po kakovosti in stabilnosti sožitja se niso spremenile, pač pa so se spričo dviga materialne blaginje povečala pričakovanja glede kakovosti sožitja.

Doživljamo protislovje, da v današnjem razvitem svetu raven sožitja in zadovoljstva z njim zaostaja za materialno blaginjo. Odgovor nanj se nakazuje v smeri, da naša kultura v zadnjih desetletjih ni bila pozorna na ta vidik življenja in zato še ni razvila vzorcev za socialno učenje sožitja v današnjih življenjskih razmerah. Današnja demografska problematika je v tem smislu predvsem izziv, ki nas sili, da pospešeno delamo na področju medčloveškega sožitja in pri tem dohitimo svoj materialni in intelektualni razvoj.

Trstenjak je pred skoraj šestdesetimi leti s knjigo *Med ljudmi* začel razvoj psihohigiene medčloveških odnosov. Ob 15-letnici njegove smrti smo se s tem člankom počastili ta spomin. Ob tem se s hvaležnostjo zavedamo poslanstva, ker na Inštitutu Antona Trstenjaka

za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje nadaljujemo predvsem njegovo delo na tem področju. Iz korenin psihohigiene teoretično razvijamo celostno antropohigieno in praktične programe za kakovostno staranje in sožitje (Ramovš 1996, 2003) v zavesti, da je današnja znanost dolžna intenzivno delati na tem področju. S Trstenjakom delimo antropološko prepričanje, da je predvsem pri razvoju sožitja človek obenem omejen in neomejen – *končno in neskončno bitje* (Trstenjak 1988), mnogim prodornim mislecm vseh kultur pa sledimo v upanju, da razvojni vzgon in smisel ljubezni (Solovjev 1996) v sožitju nimata meja.

LITERATURA

- Bajec Boštjan, ured. (2006). 5. kongres psihologov Slovenije z mednarodno udeležbo, Ljubljana, 8.-11. november 2006. Povzetki prispevkov. Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.
- Covey R. Stephen (1998). Sedem navad zelo uspešnih družin. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Frankl E. Viktor (2005). Človek pred vprašanjem o smislu. Ljubljana: Pasadena.
- Hribar Tine (2010). Preživetje naroda. Avtonomnost duha in suverenost države. Ljubljana: Društvo 2000.
- Küng Hans (2008). Svetovni etos. Ljubljana: Društvo 2000.
- Potočnik Vinko (2007). Poljudno delo Antona Trstenjaka. V: Anton Trstenjak: 1906-1996. Zbornik razprav s simpozija SAZU ob 100-letnici rojstva in 10-letnici smrti. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, str. 145-153.
- Ramovš Jože (1996). Logotheoretische Grundlagen der Anthropohygiene. J. Viktor-Frankl-Inst. 1996; št. 4, leto 1, str. 78-96.
- Ramovš Jože (2003). Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagogika. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Ramovš Jože (2007). Ob Trstenjakovem delu za kakovostno staranje in sožitje generacij. V: Kakovostna starost, letnik 10, št. 1, str. 76-80.
- Ramovš Jože (2007a). Prostovoljski dnevnik pri osebnem prostovoljskem delu z ljudmi in učenju lepega medčloveškega sožitja. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Ramovš Jože (2008). Sožitje z bližnjimi - odločilni okoljski dejavnik kakovostnega staranja. V: BILBAN, Marjan (ur.). Zbornik prispevkov. Ljubljana: Medicinska fakulteta, Katedra za javno zdravje, str. 188-197.
- Solovjev S. Vladimir (1997). Smisel ljubezni. Ljubljana: Družina.
- Starc Martina (2011). Doživljanje sreče pri starejših Slovencih: medgeneracijski dejavniki in povezanost z življenjskim smislom. V: Kakovostna starost, letnik 14, št. 3, str. 23.
- Trstenjak Anton (1941). Metodika verouka. Očrt versko pedagoške psihologije. Ljubljana. Prevodi v italijanščino (1945 in 1955) in španščino.
- Trstenjak Anton (1946). Pastoralna psihologija. Ljubljana. Dopolnjen ponatis 1987 (Mohorjeva družba Celje), prevod v hrvaščino 1989 (Djakovo: UPT).
- Trstenjak Anton (1948). Zlivanje in ločevanje barvnih vtisov. Celje: Mohorjeva družba.
- Trstenjak Anton (1950). Fenomenološka razčlenitev barv. Razprave SAZU, 1. razred. Ljubljana: SAZU.
- Trstenjak Anton (1951). Psihologija dela. Ljubljana.
- Trstenjak Anton (1953). Psihologija umetniškega ustvarjanja. Ljubljana: SAZU.
- Trstenjak Anton (1954). Med ljudmi. Pet poglavij iz psihologije medčloveških odnosov. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Trstenjak Anton (1988). Človek končno in neskončno bitje. Oznanjevalna antropologija. Celje: Mohorjeva družba.
- WHO (2005). Basic Documents. Geneva: World Health Organisation.
- Žorž Bogdan (2002). Razvajanost rak sodobne vzgoje. Celje: Mohorjeva družba.

Kontaktne informacije:

Jože Ramovš, Inštitut Antona Trstenjaka, Resljeva 11, SI 1000 Ljubljana

E-naslov: joze.ramovs@guest.arnes.si